

СТЯГНЕННЯ ЗБИТКІВ ЯК ФОРМА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАННЯ ЧИ НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У СФЕРІ СПОРТУ

RECOVERY OF DAMAGES AS A FORM OF LIABILITY FOR NON-FULFILMENT OR IMPROPER PERFORMANCE OF CONTRACTUAL OBLIGATIONS IN THE SPHERE OF SPORTS

Самойленко Г.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри цивільного права
Запорізький національний університет

Колпаков В.К., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет

Стаття присвячена аналізу особливостей стягнення збитків як форми відповідальності за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань у сфері спорту. Звертається увага, що на рівні загальної теорії права дискусійними залишаються питання співвідношення категорій та інститутів цивільно-правової відповідальності, наслідків порушення договірних зобов'язань та способів захисту порушених суб'єктивних цивільних прав. Висловлено позицію, що цивільно-правовий захист, цивільно-правова відповідальність та правові наслідки порушення зобов'язання в частині відшкодування збитків мають спільний дотик попри різне функціональне призначення та залежність. Прийнято за основу концепцію розуміння неустойки як форми наперед узгоджених сторонами договору збитків вводить і її в коло форм цивільно-правової відповідальності поруч зі збитками реальними. Визначено, що сфера спорту залишилася, здебільшого, осторонь тотального нормативно-правового регулювання, що визначило високу ступінь автономного регулювання відносин в цій сфері, що створює потенційні умови для зловживання правами сильною стороною договору. Встановлено наявність широкого кола відносин у спорті, врегульованих договорами в сфері спорту: організаційних, майнових, особистих немайнових (зокрема, щодо використання об'єктів). Визначено, що в залежності від типу та виду договору, який було укладено, в спортивній сфері можуть бути застосовані відповідні положення ЦК України та інших актів цивільного законодавства, якими врегульовано зобов'язання з договорів, якими може бути визначено: істотні умови договорів, правові наслідки порушення договірних зобов'язань, зокрема, стягнення неустойки та збитків. Визначено, що відшкодування шкоди, завданої життю чи здоров'ю особи, в т.ч. спортсмена, врегульовано Главою 82 ЦК України (винесено в окрему позадоговірну групу зобов'язальних правовідносин), що є справедливим з позицій забезпечення захисту зазначених особистих немайнових благ особи. Зроблено висновок, що права та охоронювані законом інтереси спортсмена мають бути забезпечені нормативно. Гарантіями таких визначено: законодавче закріплення типових форм договорів за участю спортсменів з визначенням підстав, умов, критеріїв та меж відповідальності (відшкодування збитків); заборона порушення певних видів особистих немайнових прав та нормативно визначені підстави та межі їх обмеження; умови та підстави розірвання договорів чи відмови від них спортсменами як гарантії забезпечення їх прав у випадку включення до змісту договорів недопустимих умов.

Ключові слова: спорт, суб'єкт спортивної діяльності, спортсмен, спортивний клуб, організатор змагань, об'єкти права інтелектуальної власності, право володілець, правове регулювання відносин у сфері фізичної культури і спорту, танцювальний спорт, спортивні танці, договори в сфері спорту, договір, договірне зобов'язання, невиконання договору, порушення виконання договору, порушення договірних зобов'язань, невиконання зобов'язань, шкода, збитки, відшкодування збитків, відповідальність у спорті, відшкодування (компенсація) моральної шкоди, упущена вигода (неотримані доходи), правові наслідки порушення договірних зобов'язань, відповідальність, вина, склад цивільного правопорушення, захист суб'єктивних прав.

The article is devoted to the analysis of the features of the recovery of damages as a form of liability for non-fulfillment or improper fulfillment of contractual obligations in the field of sports. It is noted that at the level of the general theory of law, the issues of the correlation of categories and institutions of civil liability, the consequences of breach of a contractual obligation and methods of protecting violated subjective civil rights remain debatable. The position is expressed that civil protection, civil liability and the legal consequences of breach of an obligation in terms of compensation for damages have a common touch despite different functional purpose and dependence. The concept of understanding a penalty as a form of damages agreed in advance by the parties to the contract is taken as a basis and introduces it into the circle of forms of civil liability along with real damages. It was determined that the sphere of sports remained, for the most part, outside of total regulatory and legal regulation, which determined a high degree of autonomous regulation of relations in this sphere, which creates potential conditions for abuse of rights by the strong party to the contract. It was established that there is a wide range of relations in sports regulated by contracts in the sphere of sports: organizational, property, personal non-property (in particular, regarding the use of tradable objects). It was determined that depending on the type and type of contract that was concluded, the relevant provisions of the Civil Code of Ukraine and other acts of civil legislation may be applied in the sphere of sports, which regulate obligations under contracts, which may determine: essential terms of contracts, legal consequences of breach of contractual obligations, in particular, recovery of penalties and losses. It was determined that compensation for damage caused to the life or health of a person, incl. athlete, regulated by Chapter 82 of the Civil Code of Ukraine (relocated to a separate non-contractual group of obligatory legal relations), which is fair from the standpoint of ensuring the protection of the specified personal non-property benefits of the person. It is concluded that the rights and legally protected interests of the athlete must be ensured by regulation. The following guarantees are defined: legislative consolidation of standard forms of contracts with the participation of athletes with the definition of the grounds, conditions, criteria and limits of liability (compensation for damages); prohibition of violation of certain types of personal non-property rights and normatively defined grounds and limits of their restriction; conditions and grounds for termination of contracts or refusal from them by athletes as guarantees of ensuring their rights in the event of inclusion of unacceptable conditions in the content of contracts.

Key words: sport, subject of sports activity, athlete, sports club, competition organizer, objects of intellectual property rights, right of owner, legal regulation of relations in the field of physical culture and sports, dance sports, sports dancing, contracts in the field of sports, contract, contractual obligation, non-fulfillment of contract, breach of contract, breach of contractual obligation, non-fulfillment of obligations, damage, losses, compensation for damages, liability in sports, compensation (compensation) for moral damage, lost profit (unearned income), legal consequences of breach of contractual obligations, liability, guilt, elements of a civil offense, protection of subjective rights.

Постановка проблеми. В спеціальній юридичній літературі науковці все частіше звертаються до питання правового регулювання відносин, які мають комплексний характер з позиції усталених підходів поділу системи права на галузі за предметом та методом правового регулювання. Закономірно, що існують відносини, які включають елементи і публічно, і приватноправового характеру, а відтак, перебувають в колі регуляторного впливу обох підсистем із застосуванням відповідних методів, - імперативного та диспозитивного характеру. Серед них: земельне право, житлове право, медичне, споживче та ін. Останнім часом все більша увага приділяється відносинам у сфері фізичної культури та спорту, де має місце загальне публічне адміністрування відносин за участі Міністерства молоді і спорту України та підпорядкованих йому органів державної влади та суб'єктів приватного права та саморегулювання відносин за участю осіб приватного права. Відхід від тотального адміністративного управління суспільних відносин надав свободу учасникам відносин у сфері фізичної культури і спорту. Водночас, виявилася проблема меж такої свободи. Питання є актуальним особливо в умовах нерівних умов сторін договорів, які умовно можна назвати сильною і слабкою стороною. Формальна юридична рівність учасників цивільних відносин, задекларована в ст. 1 ЦК України за відсутності юридичних гарантій може породжувати передумови для можливостей сильної сторони зловживати своїми правами, покладаючи на слабку сторону (в досліджуваних відносинах, - спортсмена у відносинах з іншими суб'єктами, спортсмена та спортивний клуб у відносинах зі спортивними федераціями, лігами та асоціаціями, організаторами спортивних змагань) додаткові зобов'язання, в т.ч. субсидіарного характеру (йдеться про санкції за порушення умов договору у вигляді неустойки як наперед узгоджених сторонами збитків, що є допустимим та визначеним в ст. 3 ЦК України свободою договору як однієї із засад цивільного законодавства), які в науковій літературі визначаються цивільною відповідальністю. Питання є актуальним, адже відповідальність, а відтак, і стягнення збитків перебувають в залежності від наявності обов'язків за договором, виконання яких було порушено стороною. Закономірно, що збитки, які зазнав учасник договірних зобов'язань мають перебувати в необхідному причинно-наслідковому зв'язку між діями/бездіяннями іншого учасника, звичайно, за наявності відповідних обов'язків певної поведінки у нього. За таких обставин існує потреба в обмеженні безмежних можливостей сильної сторони договору, що є можливим виключно на основі застосування засобів нормативно-правового регулювання. Наразі ж переважна кількість наукових робіт, присвячених відповідальності в спорті звернена, здебільшого, до вирішення питання деліктів (здебільшого, шкоди, завданої життю чи здоров'ю спортсмена). Тому вирішення наукового завдання, означеного в якості теми даного дослідження є актуальним як з погляду на відсутність глибоких монографічних досліджень в цій сфері, так і потреби в практичному вирішенні поставлених питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням загальної теорії відшкодування шкоди та стягнення збитків була приділена увага великого кола науковців, зокрема: В.І. Борисовою, В.М. Коссака, Н.С. Кузнецовою, В.В. Луцем, Р.А. Майдаником, Є.О. Харитоновим, Я.М. Шевченко, Р.Б. Шишкою, В.Л. Яроцьким та ін.

Серед робіт, опублікованих в фахових виданнях з означеної тематики варто назвати праці: М.О. Ткалич, О.Г. Бондар «Проблемні аспекти деліктних відносин у сфері спорту»(2011), Д.Ю. Медведєв «Спортивно-змагальна відповідальність. Санкції у спортивному праві (національні аспекти та іноземний досвід)»(2013), М.А. Журба «Цивільна відповідальність у галузі фізичної культури і спорту»(2017), М.А. Тихонова «Юридична відповідаль-

ність у сфері спорту»(2018), О.О. Біляєв «Особливості відповідальності у сфері спорту» (2020), О. Облакова «Цивільно-правова відповідальність організаторів спортивних заходів за дії третіх осіб»(2020), З.П. Дубінська «Особливості регулювання правовідносин у сфері спорту в Україні: теоретико-правовий підхід» (дисертація) (2021), О.О. Туряниця «Ризик у професійному спорті: проблематика та шляхи її вирішення в конституційно-правовому полі»(2021), О.М. Балинська, З.П. Дубінська, М.Б. Шевців «До питання правовідносин у сфері спорту (предметність спортивного права)»(2023), В.В. Заборовський, В.В. Манзюк «Істотні умови контракту у сфері спорту та правнича допомога адвоката»(2023) та ін. Аналіз робіт, присвяченим різним аспектам правового регулювання відносин в сфері спорту свідчить про відсутність глибоких монографічних досліджень питань відповідальності та стягнення збитків за невиконання чи порушення виконання договірних зобов'язань в сфері спорту та зосередження основної уваги на питаннях деліктних зобов'язань. Такий стан зумовлює потребу в дослідженні та науковому обґрунтуванні підходів до вирішення питань відповідальності саме за порушення договірних зобов'язань в галузі спорту.

Постановка мети. Дослідити особливості стягнення збитків як форми відповідальності за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань у сфері спорту, внести пропозиції щодо удосконалення інституту відповідальності за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань у сфері спорту на основі сучасних засад та тенденцій приватного права.

Виклад основного матеріалу. Багато явищ правової дійсності, інститутів та категорій перебувають у взаємодії та взаємозалежності, що дозволяє говорити про їх багатогранність та полісемічний характер. Така природа речей зумовлена багатофункціональністю виконання тих чи інших завдань, які ставляться перед ними. Саме тому при розробці ЦК України виникли складнощі в поєднанні таких багатограних структур. Закономірно, що після прийняття ЦК України глави, присвячені питанням захисту цивільних прав, правових наслідків порушення зобов'язань та цивільно-правової відповідальності були піддані аналізу та критиці.

Міняло Д.Г. в своєму дослідженні визнає цивільно-правову відповідальність одним із засобів захисту порушених прав пасажирів [1, с. 186]. Нами в дисертаційному дослідженні обґрунтовувалася позиція розуміння цивільно-правової відповідальності в широкому та вузькому значеннях: в широкому – як будь-які негативні наслідки матеріального характеру для порушника внаслідок порушення суб'єктивних прав сторони договору (умов договору); у вузькому – як акцесорне зобов'язання порушника, для виконання якого може застосовуватися державний примусовий порядок [2, с. 17]. Одночасно нами було визначено кілька підходів до розуміння цивільно-правової відповідальності в сучасній цивільно-правовій доктрині: 1) як санкції за правопорушення, яка породжує для порушника негативні наслідки неправомірної поведінки у вигляді позбавлення суб'єктивних цивільних прав або покладання на нього нових або додаткових цивільно-правових обов'язків [3, с. 78]; 2) як системи цивільно-правових засобів, які забезпечують і гарантують захист цивільних прав та інтересів суб'єктів цивільного права та здійснюють штрафний і виховний вплив на правопорушника [4, с. 6]; 3) як передбаченого законом чи договором та забезпеченого на підставі судового рішення силою державного примусу обов'язку порушника зобов'язання зазнавати негативні наслідки правопорушення з метою відновлення чи компенсації порушеного права у вигляді додаткового покладання на правопорушника майнових обов'язків чи позбавлення його суб'єктивного права [5, с. 170].

В науці цивільного права неодноразово ставилося питання щодо співвідношення категорій цивільно-пра-

вової відповідальності та захисту цивільних прав. На визначення О.О. Кот в цивільно-правовій ідеології відповідальність орієнтована на розподіл втрат потерпілої особи на рахунок порушника, а не його покарання; відповідальність і захист об'єднані відновлювальною функцією; обидві є інструментами впливу на суспільні відносини; спрямовані на усунення наслідків правопорушення; міри відповідальності є невід'ємною складовою способів захисту. Водночас, ним висловлено позицію щодо відмінності: не є відповідальністю примусове виконання первісного обов'язку (є виконанням належного, а не негативними наслідками додаткового характеру); відповідальність є наслідком порушення суб'єктивного права, але не відновлює його, компенсуючи матеріальні збитки [6, с. 230-233]. Така ж позиція була висловлена і Н.С. Кузнецовою, яка визначила, що перелік способів захисту цивільних прав ширший закріплених законом мір відповідальності, яка є невід'ємною складовою цих способів. Водночас, нею зроблене важливе зауваження, що інститут відповідальності не обмежується її формою, - відшкодуванням збитків та іншими способами відшкодування майнової та моральної шкоди, а охоплює складові, серед яких: підстави притягнення до неї, визначення її розміру, врахування вини звільнення та ін. [7, с. 373].

Я.М. Шевченко визначила ту особливість, яка криється в застосуванні окремих способів захисту порушеного права постраждалої особи, серед яких є такі, які допускають додатковий вплив на порушника з метою покарання. З цього нею зроблено висновок щодо відмінності цілей різних способів захисту, що, як критерій, вирізняє міри захисту та міри відповідальності, відтак, міри захисту спрямовані на виконання цивільно-правового обов'язку постраждалого суб'єкта, в той час як міри відповідальності окрім відновлення прав постраждалої особи завжди спричиняють для правопорушника негативні наслідки майнового характеру [8, с. 83]. Ст. 16 ЦК України [9] в п. 8 ч. 2 прямо закріплює серед способів захисту відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди, які за своїм характером мають ознаки «негативних наслідків майнового характеру». Ю.О. Заїка також визнає, що цивільно-правова відповідальність завжди має майновий характер і може виступати у формі відшкодування збитків, сплати штрафу, пені, неустойки, втрати завдатку [10, с. 91].

Звертає увагу, що змістовно п. 3,4 ч. 1 ст. 611 ЦК України, присвяченій правовим наслідкам порушення зобов'язання також містять сплату неустойки та відшкодування збитків та моральної шкоди. Прийняття за основу концепції розуміння неустойки як форми наперед узгоджених сторонами договору збитків вводить і її в коло форм цивільно-правової відповідальності поруч зі збитками реальними.

Цікава позиція була висловлена Р.Б. Шишкою, за якою договірна відповідальність виникає внаслідок перетворення чи переростання порушеного договірного зобов'язання у додаткове (акцесорне) зобов'язання через санкцію, що застосована судом [11, с. 276], тобто, наслідком звернення постраждалої особи до суду з вимогою застосування примусу до порушника та виконанням судового рішення [11, с. 211]. Вбачаємо, що останнє є завершенням стадії правозахисту, завершенням динамічного процесу притягнення особи до відповідальності (від звернення до суду, прийняття судового рішення до завершення його виконання). Схожа позиція була висловлена О.О. Кот, в якій він звертається до стадій правового регулювання, четверта з яких (факультативна) (авт. акцесорна) присвячена правозахисту (правозастосуванню) [12, с. 87]. Виходимо з позицій, що захист є факультативним елементом механізму правового регулювання, який здійснюється на стадії правозахисту [2, с. 234].

Виходимо з позицій, що цивільно-правовий захист, цивільно-правова відповідальність та правові наслідки

порушення зобов'язання в частині відшкодування збитків мають спільний дотик попри різне функціональне призначення та залежність. Загалом, цивільно-правова відповідальність у формі стягнення збитків є одним із наслідків порушення договірного зобов'язання та способом захисту прав постраждалої внаслідок правопорушення сторони договору, а за функціональним призначенням є покладанням акцесорного обов'язку матеріального характеру на порушника [2, с. 404].

Вирішення зазначених вище загальнотеоретичних питань має істотне значення для досягнення мети дослідження особливостей стягнення збитків за невиконання чи порушення виконання договірних зобов'язань у сфері спорту. Закономірно, що сфера спорту залишилася, здебільшого, осторонь тотального нормативно-правового регулювання, що визначило високу ступінь автономного регулювання відносин в цій сфері, що створює потенційні умови для зловживання правами сильною стороною договору.

Вочевидь, що включення чи виключення певних умов з договору на вимогу спортсмена є рідкістю і можливе лише за умов високого ступеня зацікавленості у спортсмені в контексті залучення його до участі у змаганнях. Притому, здебільшого, йдеться про умови, закріплені в типових формах, розроблених спортивними клубами, асоціаціями, лігами, федераціями чи організаціями змагань з певного виду спорту.

При тому варто зазначити, що в сфері спорту (в контексті визначення спорту, закріпленого в ст. 1 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» [13] як діяльності суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямованої на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та інших підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них) можуть виникати різноманітні відносини організаційного, майнового та навіть особистого немайнового характеру між широким колом суб'єктів як спортивної діяльності, так і осіб, які вступають в суміжні відносини, опосередкованих різними договорами, включно, про передачу речей, об'єктів права інтелектуальної власності у власність чи користування, оборотоздатних об'єктів особистих немайнових прав у користування, виконання робіт чи надання послуг, спільну діяльність, ліцензійні договори, тощо. Окрему категорію складають договори, які мають характер трудових відносин, наприклад, між спортивним клубом і спортсменом, що ускладнює застосування джерел нормативно-правового регулювання для вирішення питань опосередкованих ними відносин.

Вбачається, що в залежності від типу та виду договору, який було укладено в спортивній сфері можуть бути застосовані відповідні положення ЦК України та інших актів цивільного законодавства, якими може бути визначено: істотні умови договорів (предмет; умови, визначені законом; умови, необхідні для даного виду договорів та умови, на яких наполягає offerent або acceptant, -авт. - вважаємо, що до моменту укладання договору не варто їх називати сторонами), правові наслідки порушення договірного зобов'язання (в договорах вони практично завжди містяться в розділах «відповідальність сторін за договором»).

Насправді питання стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договору у сфері спортивної діяльності є доволі складним і включає потребу у вирішенні комплексу питань: віднесення неустойки до категорії збитків як «наперед узгоджених сторонами в договорі збитків»; розмежування категорій договірної та позадоговірної відповідальності (відшкодування збитків) у випадках завдання шкоди життю чи здоров'ю спортсмена (в контексті реальних збитків на лікування, реабілітацію чи поховання особи спортсмена та відшкодування неотриманих доходів в період лікування та реабілітації) серед критеріїв можна визначити необхідний причинно-наслід-

ковий зв'язок негативних наслідків (збитків), які виникли саме у зв'язку з тренуваннями, підготовкою спортсмена до змагань та в процесі змагання. Вважаємо, що збитки, причинені третіми особами, в тому числі в процесі перевезення спортсменів у якості пасажирів або іншими спортсменами з умислом, в процесі тренувань чи змагань (в іншому випадку, за відсутності умислу шкода, завдана спортсмену має покриватися категорією «професійний ризик» і визначатися в відповідному договорі). Так, в спеціальній літературі доволі часто наводяться у якості прикладів рішення у справі Condon проти Basi (1985) 1 WLR 866 (Англія), яким було зафіксувало деліктну відповідальність футболіста за акт насильства на футбольному полі проти іншого гравця та завдання умисної шкоди гравцем Manchester United Roy Keane гравцеві Manchester City, якому було зламане коліно, що припинило назавжди футбольну кар'єру останнього [14, с. 3].

Закономірно, що український законодавець виніс відшкодування шкоди життю чи здоров'ю особи в окрему позадоговірну групу зобов'язальних правовідносин (Глава 82 ЦК України), що є справедливим з позицій забезпечення захисту зазначених особистих немайнових благ особи, унеможливаючи усунення чи обмеження відповідальності (відшкодування збитків) сильною стороною договору. В іншій частині стягнення (відшкодування) збитків, завданих невиконанням чи неналежним виконанням договірних зобов'язань в сфері спорту має визначатися сторонами за договором, а щодо випадків завдання збитків спортсмену, право останнього на повне відшкодування завданих невиконанням чи неналежним виконанням договору (договірних зобов'язань) має бути забезпечене нормативно, в т.ч. шляхом закріплення відповідної норми в Законі України «Про фізичну культуру і спорт».

Розглянемо кілька ситуацій. Наприклад, професійний спортсмен зі спортивного танцю уклав договір з тренером про надання спортивних послуг з підготовки (тренування) до змагань. Низький рівень підготовки спортсмена призвів до його дискваліфікації на відбірковому рівні. В свою чергу спортсмен поніс витрати на підготовку до змагань. Типовий договір, як правило містить загальну умову, що

«В разі невиконання чи неналежного виконання однією з сторін своїх зобов'язань за цим договором, винна сторона зобов'язана відшкодувати іншій стороні спричинені таким невиконанням збитки у повному обсязі. Зазначені збитки відшкодовуються понад сплачувану неустойку», що ускладнює розуміння складових таких збитків, їх оцінку та підстав і умов для стягнення. Притому, можливий і інший варіант, коли, наприклад, НОК України на підставі договору, укладеного між Міністерством молоді та спорту зі спортсменом несе витрати на підготовку, тренування та організацію участі у змаганнях, включаючи перевезення до місця змагань, проживання, харчування, тренування, тощо. У випадку порушення спортсменом умов про дисципліну (виконання тренувального плану, дотримання етичних норм, участь у промо-акціях, представництво країни, дотримання Олімпійської хартії, використання олімпійської символіки, вимог до екіпіровки, правил участі в рекламі, тощо) зазначені витрати можуть бути оцінені як збитки, завдані Міністерству молоді та спорту України і підлягають стягненню як збитки, завдані невиконанням чи неналежним виконанням договірних зобов'язань. Зважаючи на те, що спортсмен є слабкою стороною договору, а Правила спортивних змагань з танцювального спорту [15], затверджені Міністерством молоді та спорту не містять гарантій прав спортсменів, неприпустимим є незаконні обмеження їх прав, і в першу чергу, особистих немайнових, за договором у сфері спорту, та, відповідно, покладання на спортсмена акцесорних зобов'язань відшкодування збитків, зумовлених невиконанням подібних порушень.

Висновки. Права та охоронювані законом інтереси спортсмена мають бути забезпечені нормативно. Серед гарантій: законодавче закріплення типових форм договорів за участю спортсменів з визначенням підстав, умов, критеріїв та меж відповідальності (відшкодування збитків); заборона порушення певних видів особистих немайнових прав та нормативно визначені підстави та межі їх обмеження; умови та підстави розірвання договорів чи відмови від них спортсменами як гарантії забезпечення їх прав у випадку включення до змісту договорів недопустимих умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мінайло Д.Г. Забезпечення та захист прав осіб з інвалідністю за договором перевезення пасажирів : Дис. ...на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». ЗНУ, Запоріжжя, 2023. 291 с.
2. Самойленко Г.В. Договір перевезення пасажирів : теорія та практика забезпечення прав пасажирів : дис. ...доктора юрид. наук : 12.00.03. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2021. 567 с.
3. Цивільне право України : навчальний посібник : у 2 ч. Ч.1 / за заг. ред. к.ю.н., проф. В.А. Кройтора, к.ю.н., доц. Кухарева Є.О., к.ю.н., доц. Ткалича М.О. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2016. 384 с.
4. Канзафарова І.С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні : автореф. дис... д-ра юрид. наук : 12.00.03. НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. Київ, 2007. 38 с.
5. Цивільне право України : підручник. Особлива частина / за заг. ред. д.ю.н., проф. Р.Б. Шишки. Київ: Видавництво Ліра-К, 2015. 1024 с.
6. Кот О.О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ: Алерта, 2017. 494 с.
7. Кузнєцова Н.С. Вибрані праці. Київ: ПрАТ «Юридична практика», 2014. 544 с.
8. Цивільне право України : академічний курс : підручник : у двох томах / За заг. ред. Я.М. Шевченко. Т.1. Загальна частина. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 520 с.
9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
10. Заїка Ю.О. Українське цивільне право. Навч. посіб. Київ : Істина, 2005. 312 с.
11. Шишка Р.Б., Шишка О.Р. Цивільно-правова відповідальність і деліктне зобов'язання. *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2012. №1. С. 271-280.
12. Кот О.О. Захист суб'єктивних цивільних прав у механізмі правового регулювання. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. Том 25. № 2. С. 83-98.
13. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 16.07.2019 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 14. Ст. 80.
14. Медведев Д.Ю. Спортивно-змагальна відповідальність. Санкції у спортивному праві (національні аспекти та іноземний досвід). *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 4. С. 1-6.
15. Правила спортивних змагань з танцювального спорту: Міністерство молоді та спорту України №8/5.2/21 від 10.03.2021 р. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Sport/Pravyla_zmagan/2021/pravila-sportivnikh-zmagan-z-tantsyuvalnogo-sportu.pdf

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.11.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025
Дата публікації: 30.12.2025